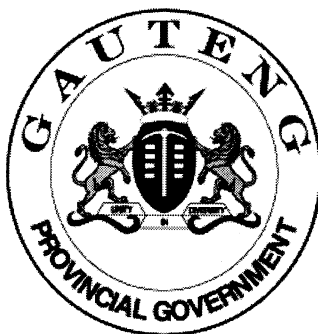

**SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION
*SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN***

**FEBRUARY / MARCH
*FEBRUARIE / MAART***

2007

**SEPEDI LELEME LA
TLALELETŠO
MAEMO A GO LEKANELA**

Lephephe la Pele

SG

929-2/1

SEPEDI ADDITIONAL/SECOND LANG SG: Paper 1

929 2 1

SG

**7 pages
7 bladsye**

X05

**COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI**

KGORO YA THUTO YA GAUTENG

DITLHAHLOBO TŠA MAREMATLOU

SEPEDI LELEME LA TLALELETŠO
MAEMO A GO LEKANELA
(Lephephe la pele)

NAKO: diiri tše 2

MEPUTSO: 80

DITAELO:

- Tlhahlobo ye e na le dikarolo tše tharo:
- Karolo ya A: Tekatlhaologanyo.
- Karolo ya B: Kakaretšo ya ditemana.
- Karolo ya C: Thutapolelo
- Nomora dikarabo tša gago bjalo ka dipotšišo tša tšona.

KAROLO YA A
TEKATLHAOLOGANYO

POTŠIŠO 1

Bala tema ye o kgone go araba dipotšišo

Barutwana ba sa tsena dikolo ka fase ga mehlare.

E šetše e ka ba tekano ya mengwaga ye lesome mola re holofelago gore go tla ba le diphetogo dikolong tša rena. Efela ge ngwaga o thoma re bona pitlagano ya bana e sa fela e le gona ka dikolong.

Mathata a mangwe ao barutwana ba itemogelago ona ke a dinamelwa. Go ya ka mehlodi ya ditaba, barutwana ba e ka bago 5000 mo go la Gauteng ba palelwa ke go ya dikolong ka lebaka la mathata a dinamelwa. Bengdinamelwa ba **ngongorega** ka la go re lekala la tša thuto ga le ba lefe ka tshwanelo ke ka fao ba tlogetšego go rwalela bana dikolong tše di fapanego gomme seo se tlogela barutwana ba le kgakanegong. Mathata a a ama barutwana ba dikolong tša dipolaseng ka kudu.

Ba bangwe ba barutwana ba sepela dikilometara tše e ka bago tše 15 pele ba fihla dikolong tša bona. Ba bangwe ba bona ba sepela ka la mmušo. Seo se dira gore ka dinako tše dingwe bana ba se ye dikolong ka mehla.

Sekolong se sengwe seo le sona, e lego ntlo ya diphapoši tše tharo, se be se tletše wa go **falala**. Barutiši ba re le ge ba se na diphapoši tša maleba, ba ka se bušetše barutwana morago ka lebaka la go re palo ya bana bao ba sa tsebe go bala le go ngwala e godimo kudu. Go ya ka barutiši, go sa na le bana ba mengwaga ye **lesomehlano** ba ba sa lego mphatong wa bobedi goba wa boraro.

Sekolong se sengwe, hlogo ya sekolo e tšere ofisi le phapoši ya barutiši gore e be diphapoši tša barutwana. Phapoši ye e ka tšeago bana ba masomenne e na le bana ba masomešupa. Ba bangwe ba tsenela dithuto ka fase ga mehlare, ge pula e ena ke mathata.

Le ge seemo se le ka tsela ye, batswadi ga ba lahlegelwe ke tshepo, ba sa ema methaladi ye metelele go ngwadiša bana ba bona. Seo se hlobaetšago ka seemo se, ke dipoelo ka gore barutiši ga ba kgone go hlokomela le go bona mathata ao bana ba bangwe ba itemogelago ona.

Le ge go le bjalo, barutiši ga ba felelwe ke tshepo ya gore maemo a a tla kaonafatšwa, ba thekga barutwana le batswadi ka dinako tšohle, seemo sa mohuta wo ka nako tše dingwe se nola batho moko.

E fetoletšwe le go nlofatšwa go tšwa go: Sowetan.January-2005

- 1.1 Ke mathata a mohuta ofe ao baithuti ba itemogelago ona ge ngwaga o thoma mo dikolong tša rena, go ya ka temana yeo o e badilego? (2)
- 1.2 Mathata a mangwe ao a itemogelwago, ntle le a mo go 1.1 ke afe mo dikolong tša rena? (2)
- 1.3 Go ya ka moo o badilego mo temaneng ye, ke palo ye kaakang ya barutwana yeo e itemogelago mathata a dinamelwa? (2)
- 1.4 Beng dinamelwa bona ba ngongorega ka eng? (2)
- 1.5 Ke eng seo se tšwafišago bana go ya dikolong ka dinako tše dingwe? (2)
- 1.6 Sekafoko se, **go sepela ka la mmušo** go tšwa mo temeng se ra go reng? (3)
- 1.7 Efa mabaka ao a dirago gore bana ba se bušetšwe morago le ge diphapoši di tletše. (3)
- 1.8 Na ntlo e ka fetoletšwa go ba sekolo? Ee/Aowa. Efa lebaka go tšwa temaneng. (3)
- 1.9 Go reng bana ba mengwaga ye **lesomehlano** ba sa le mephatong ya tlase? (2)
- 1.10 Efa mabaka a MABEDI ao hlogo ya sekolo se sengwe e se dirilego go leka go fediša pitlagano ya baithuti ka diphapošing. (2)
- 1.11 Na batswadi ba lahlegelwa ke tshepo, Ee/Aowa. Efa mabaka. (2)
- 1.12 Bjalo ka moithuti, maikutlo a gago ke afe mabapi le seemo se? (2)
- 1.13 Na mo go nago le pitlagano go na le dipoelo tše kaone? (2)

1.14 Ngwala tlhalošo ya mafoko a:

1.14.1 Go tlala la go falala. (2)

1.14.2 Go ngongorega. (2)

1.14.3 Go nola moko. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: [35]

**KAROLO YA B
KAKARETŠO YA DITEMANA**

POTŠIŠO 2

Bala ditemana tše di latelago gomme o di akaretše ka go fa dintlha tše lesome.

Jonna wee! ke mokutwana wa ka wo?

Mmaleruo o ile ge a goroga go tšwa mošomong, a hwetša e le semphetekegofete, mokutwana wa gagwe o pipilwe ke mollo. Mosadi wa batho o napile a tšea kgamelo a leka go tšhela mollong efela tšeo ka moka ya ba lefeela. Ka ge re aga mekutwana kgauswi le kgauswi, ge go hlolega bothata bja go swana le bjo, mekutwana ye mentši e a swa. Bao ba di bonego ba re mollo o hlotšwe ke kerese ka mokutwaneng wa moagišani wa Mmaleruo gomme ge ba leka go tima ya ba dihlase di swara wa Mmaleruo.

Mmaleruo ka ge a na le mogala wa letheka, o napile a leletša boraditimamollo ba kgauswi go tla go thuša. Bothata bjo, bo tlogetše batho ba batho ba se na sa bona. Ramotse wa bona o ba eleditše gore ba kwane, ba kgoboketše mašeleng gore ba tle ba be le motlakase ka ge o se kotsi go swana le dikerese ge o šomišwa ka tshwanelo. Taba ya mohuta wo e direga ngwaga ka ngwaga. Mmušo le baithaopi ba leka ka maatla go thuša batšwasehlabele ka tše ba di hlokago, le ge e le gore tše ka moka ke tša lebakanyana fela. Ge nka be go kgonega, mekutwana nka be e sa hlwe e eba gona go fediša mathata a mohuta wo.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C
THUTAPOLELO

POTŠIŠO 3

Bala temana ye gore o kgone go araba dipotšišo tšeo ka tšona di fetolago dikarolo tše di ntshofaditšwego go ba **madiri** efela molaetša wa yona o se fetoge:

Selepe se se looditšwego se **ba bogale**, gomme se rema dikgong gabotse. Mokgalabje Motšhumi o fišitšwe ke mollo a napa a **ba sefofu**, bjale ga a sa bona. Bana ba gagwe ge ba ekwa taba tše ba **ba le pefelo** kudu. Bona ba be ba ile go tsoma, ba kwa modumo wa tau ba **ba boi** gomme ba kitimela gae.

- 3.1 Fetolela mantšu a a ntshofaditšwego go ba madiri efela molaetša wa temana o se fetoge. (4)
- 3.2 Ngwala nyenyefatšo ya maina a a latelago a go tšwa temaneng ya ka godimo:
- 3.2.1 Selepe. (1)
- 3.2.2 Dikgong (1)
- 3.2.3 Modumo. (1)
- 3.2.4 Mokgalabje. (1)
- 3.3 Mašala a emela maina mo polelong. Ngwalolla lefoko le o šomiša mašala sebakeng sa maina ao a thaletšwego.
- Mohlala: Bana ba robetše
Bona ba robetše
Selepe se se looditšwego se rema dikgong gabotse. (2)
- 3.4 Ngwala lefoko le le latelago ka kganetšo:
- Mokgalabje Motšhumi a ba sefofu. (2)
- 3.5 Mo lefokong le e lego karabo ya 3.4, ke lentšu lefe leo le laetšago kganetšo? (1)

[13]

POTŠIŠO 4

Bala temana ye o tle o tsebe go fetola dipotšišo tše di e latelago:

Rakoma le ge e le yo mogolo o nwele meetse a matala a a na le go ditwatši, ka lebaka la komelelo ye šoro. Meetse ao a hlwekilego a fedile ka lebaka la meetse ao a moyafalago a boela marung.

4.1 Leamanyi le dirišwa go hlaola leina.

Ke 'leina' lefe le le hlaolwago ke leamanyi le 'moyafalago' mo temaneng ye o e badilego?

(1)

4.2 Lehlaodi ke lentšu leo le hlalošago seemo sa leina lefokong. Mo temaneng re na le mahlaodi a mararo, a ngwalolle gomme o hlame mafoko ka ona.

(6)

[7]

POTŠIŠO 5

5.1 Bala temana ye gomme o tsebe go fetola dipotšišo tše di e latelago:

Matome o be a homotše a ile tuu! a tlabilwe ke phišo ya letšatši leo le fišago tšhiritšhiri le le theletšago le moloi pelo. Naga e be e sehlefetše e re sehlee! go thunya lerole. O ile a kwa selo se re šwahlašwahla! ka morago ga gagwe. Ge a re gadi a bona mahlwana a sona kua.

5.1.1 Go tšwa temaneng ya ka godimo, re fe tlhalošo ya 'leekiši' go laetša gore o kwešiša seo leekiši e lego sona.

(2)

5.1.2 Kgetha maekiši a mararo go tšwa temaneng ya ka godimo gomme o hlame mafoko a a kwagalago ka le lengwe le le lengwe.

(3)

5.2 Go tšwa temaneng ya ka godimo, re fe maekiši a laetšago tše:

5.2.1 Le tee la modumo.

(1)

5.2.2 mmala.

(1)

5.2.3 mokgwa.

(1)

[8]

POTŠIŠO 6

Bala temana ye o kgone go araba dipotšišo:

Lesetša o botša Mokgaetši gore o tla mo ngwalela lengwalo ge a fihla sekgoweng. Batho ba, ba ratana kudu. Mmagwe ge a bona lengwalo leo, a mo epiša molete wa go tšhela matlakala.

6.1 Tsopola go tšwa temaneng ye madiri ao a laetšago tše di latelago:

6.1.1 Modiro o direlwa yo mongwe. (1)

6.1.2 Batho ba dirana se sengwe. (1)

6.1.3 Motho o dirišwa modiro ka go gapeletšwa. (1)

6.2 Ngwala mafoko a a latelago ka letlago (nako ye e tlogo):

6.2.1 Lesetša o ngwalela Mokgaetši lengwalo. (2)

6.2.2 Mmagwe o mo epiša molete. (2)

[7]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: [35]

PALOMOKA: 80